
СЕКЦИЯ

„БАЛКАНСКИТЕ НАРОДИ ПРЕЗ СРЕДНОВЕКОВИЕТО“

Още от създаването на Института за балканистика през 1964 г. като едно от неговите основни ядра се оформя секцията за изследване на Балканите през Средновековието. През годините тя няколко пъти сменя своето име в съответствие с разширяването на проблематиката ѝ. Основана като секция „Етногенезис на балканските народи и историческа география на Балканите“, през 70-те години тя се преименува „Балканските народи и Византия“, а днешното си название придобива през 1995 г. по предложение на Николай Кочев. Първият ръководител на медиевистичното звено е Веселин Бешевлиев. След пенсионирането му през 1971 г. ръководството се поема от Василка Тъпкова-Заимова, а след нейното пенсиониране през 1989 г. – от Николай Кочев. След неговата смърт през 2007 г. секцията се води от Лиляна Симеонова (до юли 2009 г.), от юли 2009 г. до пенсионирането ѝ през юли 2013 г. от Елена Койчева, а след това отново ръководството поема Лиляна Симеонова.

Към състава на секцията от 60-те години, в който влизат Николай Кочев, Василка Тъпкова-Заимова, Веселин Бешевлиев и Боян Бешевлиев, постепенно през следващите две десетилетия се присъединяват Павлина Бойчева, Елена Койчева, Георги Бакалов, Христо Матанов, Чавдар Бонев, Снежана Ракова, Максим Младенова, Лиляна Симеонова, Василка Алексова. С усилията на целия колектив тя се превръща в един от най-

*Чл. кор. Веселин Бешевлиев,
първият ръководител на секция
„Етногенезис на балканските народи
и историческа география на Балканите“*

значимите центрове на българската медиевистична балканистика. Проблематиката на секцията в началните години от развитието и научното ѝ утвърждаване обхваща няколко основни направления, част от които се запазват и през следващите десетилетия: 1) Превод и издаване на гръцки и латински извори за българската история. Работата на Веселин Бе-

шевлиев и Василка Тъпкова-Заимова в тази посока се проявява в участието им като съавтори в многотомните поредици *Гръцки извори за българската история (Fontes graeci historiae bulgaricae)*, *Латински извори за българската история (Fontes latini historiae bulgaricae)* и *Извори за историята на Тракия и траките (Fontes historiae Thraciae Thracumque)*; 2) Етно-демографски процеси на Балканите. Постигане в тази област е издадената през 1966 г. от Василка Тъпкова-Заимова монография „Нашествия и етнически промени на Балканите през VI-VII в.“. Чавдар Бонев обобщава своите проучвания върху етническите отношения между траки и славяни в петтомния труд „Праславянските племена“ (2007-2011); 3) Агиографската книжнина като важна част от средновековното книжовно наследство и незаменим исторически извор става траен обект на изследване от Василка Тъпкова-Заимова, която публикува 34 статии, посветени на култа към Св. Димитър Солунски. Отделни проучвания върху житийната литература публикуват Николай Кочев и Лиляна Симеонова; 4) Средновековна дипломация (светска и църковна). Задълбочените научни занимания на Лиляна Симеонова в това поле кристализират в нейната монография „Diplomacy of the Letter and the Cross. Photios, Bulgaria and the Paraclytus, 860s-880s.“, издадена през 1998 г. в Амстердам в авторитетната поредица *Classical and Byzantine Monographs*; 6) Църковната и религиозната история е във фокуса на научния интерес на Николай Кочев, който разработва проблеми на християнската философия във Византия и Средновековна България, историята на Църквата и дипломатическите от-

ношения, разпространението на ересите. Освен в многобройни статии неговите проучвания намират място и в монографиите „Философската мисъл във Византия IX-XII в. Проблеми на философската мисъл във Византия и българската държава.“ (1981), „Античната литературна традиция и византийските автори“ (1982), „Християнството през IV – началото на XI в.“ (1995), „Византия, Балканите и Западът. Проблеми на културата през XIII-XV в.“ (1998), „Християнски философи във Византия V-XI в.“ (2005), „Апокрифните евангелски текстове“ (2008). Проблеми на църковната история на Влахия и Молдова през Средновековието разработва в отделни статии и Чавдар Бонев.

От началото на 80-те години до 1992 г. в рамките на секцията се обособява проблемна група „Етнолингвистични проблеми на балканските народи“ с ръководител Максим Младенов. Нейната изследователска тематика включва въпроси на балканското езикознание и диалектология, ареалната лингвистика, етнолингвистиката, лингвистичната география и етимологията. Плод от дейността на тази работна група са следните монографични трудове на нейни членове, излезли в някои случаи години след формалното прекратяване на нейното съществуване: Максим Младенов – „Между диалектното и книжовното“ (в съавторство, 1987), „Българските говори в Румъния“ (1993); Боряна Велчева – „Праславянски и старобългарски филологични изменения“ (1980), „Старите български ръкописи и техният език“ (1983) и съавторското издание „Болгарский апостол XIII века: рукопись Дечани Црколез 2. Исследование и микрокарточ-

ное воспроизведение рукописи“ (1986); Василка Алексова – „Румънска диалектология“ (2004) и „Сватбената терминология в българския и румънския език“ (2013); Дарина Младенова – „Звездното небе над нас. Етнолингвистично изследване на балканските народни астрономи“ (2006), а също и сборникът „Българите в Румъния XVII-XX в. Документи и материали“, съставен от М. Младенов, Н. Жечев и Бл. Нягулов (1994), и колективният труд „Идеографски диалектен речник на българския език. Т. 1. А-Д.“ (2012), изработен от М. Младенов и Д. Младенова в сътрудничество с колеги от Софийския университет.

Постъпилите през 70-те и 80-те години изследователи укрепват своите научни позиции и заедно с новите попълнения от 90-те години и началото на

новото хилядолетие разширяват проблематиката на секцията през последните две десетилетия. Кръстоносните походи и Балканите занимават Елена Койчева и Снежана Ракова, а резултатите от проучванията им са публикувани съответно в монографиите „Първите кръстоносни походи и Балканите“ (2004) и „The Fourth Crusade in the Historical Memory of the Eastern Orthodox Slavs“ (2013). На отношенията между Балканите и Запада и на политическата, икономическата и културната история на средновековна Босна, Влахия и Молдова посвещават свои изследвания Елена Койчева, Снежана Ракова и Павлина Бойчева. Историческата география и картография лежат в основата на научните занимания на Боян Бешевлиев. Върху османските хроники и изобщо върху ранната османска история

Секция „Балканските народи през Средновековието“, през 90-те години

съсредоточава интересите си Веско Обрешков. Елена Статева фокусира вниманието си върху духовните и религиозни процеси в Първата българската държава. Разглежда отделни аспекти на изграждането на християнската култова система в новопокръстеното българско общество, на българската държавна християнска идеология и търси доказателства за влияние върху нея от страна на прабългарските езически представи.

С постъпването в секцията на Златомира Герджикова и Юлия Златкова през 2002 г. проблемите на християнството и църковната история, за мястото и ролята на женското монашество в средновековната култура и общество се превръщат в нов изследователски акцент. Златомира Герджикова работи по теми за институционализацията на Църква-

та, религията като политически фактор, културното и социалното взаимовлияние между християнската религия и светската власт. Най-новите ѝ изследвания са свързани с проблема за икономическата и политическата власт и влиянието на епископите в късноантичните градове и социалната роля на Църквата. След защитата на докторска дисертация върху женското монашество във Византия през IV-VII в. Юлия Златкова продължава да работи и по проблемите за женската святост и култовете към жените-светици, на женския патронаж и благотворителност през Късната античност и Ранното средновековие. Освен това тя проучва в по-широк културоложки план литературното творчество на руския философ и дипломат от XIX в. Константин Леонтиев. Изследванията на младия член на

Секция „Балканските народи през Средновековието“, 2004 г.

секцията Владислав Иванов са посветени на многостранните контакти между Изтока и Запада в „граничната зона“ между Балканите и Близкия изток през Късното средновековие (XII-XV в.), а също и на политическата история на Източното Средиземноморие. Преобладаващата част от неговите публикации се съсредоточават върху историята на католическия орден на св. Йоан Йерусалимски на остров Родос и ролята, която той и папството играят в политиката на региона през Късното средновековие. Наскоро постъпилият историк Георги Димов обогати изследователските полета на секцията в посока към материалната култура и изкуство през Средните векове на Балканите, във Византия и Близкия изток.

През последното десетилетие работата на учените продължава по вече утвърдените тематични направления, но паралелно се въвеждат нови неизследвани и актуални за световната наука теми. Особено внимание се обръща на имагологията и изграждането на образа на „другия“ през Средновековието. Тази тема е във фокуса на изследователския интерес на Лиляна Симеонова и Елена Койчева. Друга обхватна тема третира възстановяването на търговията и комуникациите по южната и северната периферия на Европа и в Близкия изток, през VIII-XI в. По нея Лиляна Симеонова публикува две монографии „Пътуване към Константинопол. Търговия и комуникации в Средиземноморския свят (края на IX – 70-те години на XI в.)“ (2006) и „Скандинавската експанзия и Западът (края на VIII – 60-те години на XI в.). Пиратство, търговия, градски живот, литературни стереотипи“ (2008). Важно

място в научните разработки на Лиляна Симеонова заемат и **семиотичните изследвания**, засягащи скритата символика в дворцовия и публичния церемониал на Византия, а също и преосмислянето и влагането на нова символика в античното скулптурно наследство на Константинопол от IV – края на XVII в. Ценен принос към осветляването на различни аспекти на балканистичната медиевистика е подготвеният в секцията сборник със статии „Щрихи към Балканското Средновековие. Изследвания в памет на проф. Н. Кочев“ (2009), излязъл като том 27 от поредицата *Studia Balcanica*. В него участват както учени от секцията, така и колеги от останалите секции в Института за балканистика, институти на БАН и университетите.

След идването в Института през 2009 г. на Лора Тасева **специално внимание** се отделя на книжовните контакти на балканските славяни с Византия. Разбирането, че през цялото Средновековие преводният поток играе изключително важна роля в комплексното културно въздействие, че той е не само основният мост за пренос на ценности и идеи, но и главен фактор във формирането и развитието на литературата и книжовния език на православните славяни, определя изследователските насоки. При филологическата интерпретация на конкретни творби се поставя акцент върху многократно превеждани текстове – през IX-X и/или през XIII-XIV в., **като особено внимание** се отделя на паралелно възникнали преводи на едни и същи съчинения и сбирки в сръбска или българска среда. Извършват се детайлни наблюдения върху различни аспекти на преводаческата техника с цел да се открие специ-

фичното за отделните книжовници и общото за даден преводачески кръг, да се потърсят такива особености в подхода на преводачите, които имат качества на локален, индивидуален, жанров или етнически маркер. Успоредно се подготвят научни издания на важни паметници на средновековната книжовност, защото така те стават достъпни за широк кръг учени. Резултат от работата в очертаните насоки е публикуваната през 2010 г. във Фрайбург монография на Лора Тасева „Триодните синаксари в средновековната славянска книжнина. Текстологично изследване. Издание на Закхеевия превод. Словоуказатели“, която намери място в авторитената германска поредица *Monumenta linguae slavicae dialecti veteris*.

В настоящия момент учените от секцията концентрират вниманието си върху следните проблемни кръгове, съобразени с най-новите тенденции в развитието на световната медиевистика: място и роля на Балканите в европейската и световната история през Средните векове; Балканите като средище и транзитна зона в търговията и комуникациите на дълги разстояния; имагология и стереотипи при изграждане на образа на „другия“ в мисловния свят на Балканите; социална роля на Църквата в средновековните балкански общества; етнически и религиозни проблеми на Балканите, маркери на формиращата се идентичност на балканските народи; светска и църковна дипломатия на Византия и средновековните балкански държави; книжовно наследство и обмен между Византия и балканските страни и „движение на текстове“ в източноправославния свят; преосмисляне на антич-

ното културно наследство в контекста на средновековната християнска цивилизация във Византия и на Балканите; пътувания и диалози на културите на Балканите и в Източното Средиземноморие през Средните векове и в Ранното ново време. Тези проблеми придобиват все по-голяма важност в условията на все по-активното включване на балканските страни в европейската интеграция, защото опознаването на корените на политическото, религиозното и етнокултурното многообразие спомага за изграждането и на съвременната визия за Балканите като „многообразие в единството и единство в многообразието“.

Работата по така очертаната проблематика се осъществява в рамките на няколко колективни проекта с основно участие на учени от секцията: „Пътувания и комуникации на Балканите през Средновековието“ (2005-2007); „Балканите и Европа през Средновековието: пътуване, общуване и стереотипи“ (2008-2011); „Балканите и светът: modus concursionis“ (2012-2013). Ръководител и на трите проекта е Лиляна Симеонова. В тях, освен членовете на секцията се включват и други учени от Института като Орлин Събев, Росица Градева, Рая Заимова, Пенка Данова, Ваня Лозанова и мнозина други.

Секцията продължава установената от Василка Тъпкова-Заимова традиция за активен научен обмен с институции и учени от съседните балкански страни. Елена Койчева беше ръководител на съвместен българо-румънски проект за научно сътрудничество с Института за Югоизточна Европа в Букурещ на тема: „Етничност, език и идентичност в

Югоизточна Европа“ (2008-2013). В неговите рамки през 2008 и 2011 г. в София се проведеха българо-румънски конференции. Материалите от втората скоро ще излязат в отделен том на *Studia Balcanica*.

Учените от секция „Балканските народи през Средновековието“ взеха активно участие в подготовката и провеждането на XXII Международен конгрес по византистика от 22 до 27 август 2011 г. в София, който беше сред най-значимите научни събития в България в областта на хуманитаристиката през последните години. Отличната му организация и представянето на българските медиевисти получиха висока оценка от световната научна общност и допринесоха за утвърждаването на международния

авторитет не само на ИБЦТ, но на българската историческа наука като цяло.

Периодично секцията организира и по-малки научни форуми с международно участие. Напоследък такива бяха българо-румънската конференция „Етничност, език и идентичност в Югоизточна Европа“ (октомври 2011) и кръглата маса „Балканите и светът: *modus concursiois*“ (декември 2012), на която доклади изнесоха участници в едноименните проекти, а също и други учени от страната и чужбина. Секция беше съорганизатор и на проведената през март 2013 г. международна научна конференция „Публичното изкуство на Балканите от Римската империя до днес (113 сл. Хр. – 2013)“. Конференцията беше организирана съвместно с Американския научен център

Секция „Балканските народи през Средновековието“, 2014 г.

в София (ARCS), с който секцията поддържа тесни контакти. В рамките на това партньорство директорите на Американския научен център д-р Ерик де Сена и д-р Денвър Гранингер изнесоха публични лекции пред учените от Института.

Въпреки своя относително малоброен в момента състав секция „Балканските народи през Средновековието“ се стреми да поддържа традиционно ши-

рокия спектър в научната проблематика, утвърден в нейната половинвековна история. Изследванията върху Средновековните Балкани на учените от звеното от историческа, филологическа или културологическа гледна точка се отличават с новаторство в избора на теми, обекти и методология и получават заслужено признание от българската и световната научна общност.

Юлия Златкова